

Фінклер Ю.

<https://orcid.org/0000-0002-7151-7440>

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. Ґжицького

МІЖ ПУСТОСЛІВ'ЯМ ТА ДІАЛОГОМ: ЯК ДЕЛІБЕРАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ ЗМІНЮЄ ПРАВИЛА ЖУРНАЛІСТИКИ

Здійснено аналіз взаємозв'язку між моделями демократії та нормативною роллю журналістики в сучасному суспільстві. Розглядається еволюція представницької, партисипативної та деліберативної моделей демократії, увага акцентується на специфіці функціонування медій у кожній із цих моделей. Обґрунтовано, що в межах представницької демократії журналістика традиційно виконує роль «об'єктивного посередника» між політичними елітами та громадянами, орієнтуючись на нейтральність та баланс. Водночас у партисипативній моделі зростає значення активної участі аудиторії, що трансформує журналістику в інструмент мобілізації суспільства та стимулювання громадянської активності.

Особливу увагу приділено деліберативній демократії як моделі, що передбачає формування публічного дискурсу через раціональне обговорення суспільно значущих проблем. У цьому контексті медії постають не лише каналом передачі інформації, а й платформою для організації суспільного діалогу, узгодження позицій та вироблення спільних рішень. Доведено, що саме деліберативна модель демократії створює передумови для формування нової етичної парадигми журналістики, заснованої на поєднанні принципів етики об'єктивності з необхідністю інтерпретації та залучення аудиторії до комунікаційних процесів.

Проаналізовано кризу традиційної етики об'єктивізму, зумовлену розвитком цифрових технологій і появою нових форм комунікації. Показано, що зростання ролі соціальних мереж та участі громадян у виробництві контенту сприяє трансформації журналістики з інституційно замкненої професійної діяльності у відкриту комунікативну практику. У цьому зв'язку обґрунтовано необхідність переходу до дискурсивної журналістики, яка передбачає активне сприяння публічному обговоренню, врахування інтересів різних соціальних груп та формування умов для раціонального діалогу.

Зроблено висновок, що сучасна журналістика має поєднувати функції інформування, інтерпретації та організації дискурсу, забезпечуючи співвідношення між професійними нормами журналістики та вимогами демократичного розвитку. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом механізмів інтеграції дискурсивної журналістики в практику медій та її впливу на якість публічного управління.

Ключові слова: деліберативна демократія, дискурсивна журналістика, етика, об'єктивізм, партисипативна демократія, представницька демократія.

Постановка проблеми. Демократію не можна звести до однієї моделі; демократія вимагає вибору серед різних моделей, що конкурують. Вже покійний, на жаль, британський професор Девід Хельд, стиль викладу наукових праць якого – вільний, логічний, креативний і зрозумілий – є чи не взірцевим для автора цих рядків, у третьому виданні книги «Моделі демократії» розгортає ідеї Юргена Габермаса в контексті аналізу плавного і послідовного процесу змін таких моделей [15]. Йдеться про політологічні погляди

на проблему змін у демократичних векторах розвитку суспільств.

Комунікативісти натомість до цього часу так і не спромоглись чітко розмежувати моделі демократії в медійному віддзеркаленні їхніх запитів. Віктор Дяченко із Національного університету «Киево-Могилянська академія» відверто про це пише: «В українському інформаційному просторі спостерігається формування гібридної моделі – рішеннево-конструктивної журналістики, яка адаптується до потреб воєнного та пост-

травматичного суспільства. Ця модель постає як етична необхідність та потужний інструмент для подолання криз...» [3, с. 205]. Тому цілком коректним можна вважати розвідку, пов'язану із пошуком таких журналістських норм, які відповідають реальності сучасної демократії, але в межах якої сама демократія виглядає дещо імітаційною.

Здавалось би, парадокс. Утім, для унаочнення цієї парадоксальної суперечності звернемось до думки професора Київського національного університету імені Т. Шевченка Ігоря Петренка, який чітко схарактеризував імітаційну демократію, яка, на його думку, є формою «режиму політичного управління, яка імітує демократичні інститути та процедури, але насправді не має суттєвих рис демократії, у її рамках демократична риторика та символіка використовуються виключно для легітимізації авторитарної влади та приховування відсутності демократичних принципів» [10, с. 998]. За подібних умов суверенітет соціальних інститутів із журналістикою включно делегується елітам, які відображають їхні погляди через акти голосування, а самі політичні еліти беруть на себе ключову відповідальність у політичному процесі, в рамках якого провідну роль відіграють медії. Отже, еліти домінують, а громади залишаються на відчутно пасивнішому рівні: політичні еліти діють, а громадяни реагують.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика взаємозв'язку моделей демократії та функціонування журналістики активно розробляється як у закордонній, так і в українській науковій думці. Однією з базових праць у цьому контексті є підходи британського філософа Девіда Хельда, автора ідеї системного бачення еволюції демократичних моделей, а також його наукового кумира – німецького комунікативіста Юргена Габермаса, який обґрунтував концепцію деліберативної демократії та публічної сфери як просторів раціонального дискурсу. Вагомий внесок у розвиток теорії демократії зробив і американський політолог Роберт Даль, який, акцентуючи увагу на ролі інформації та участі громадян, розглядав поліархію як реалістичну форму сучасного демократичного устрою.

У сфері медіадосліджень важливими є праці американо-британського комунікативіста Джея Блампера, який аналізував взаємодію медій і демократії в контексті необхідності задоволення аудиторії, підкреслюючи роль медій у формуванні політичної комунікації. Теоретичні засади публічної журналістики розвивав професор журналістики Нью-Йоркського університету Джей Розен,

наголошуючи на необхідності залучення громадян до виробництва комунікаційних контентів. Своєю чергою, професор Каліфорнійського університету Стелла Тінг-Туммі запропонувала розглядати комунікацію як культурний процес, що формує спільні значення, і ця її концепція є близькою до сучасного розуміння дискурсивної журналістики.

Окремий напрям становлять дослідження цифрової трансформації медій в демократичних умовах. Польсько-британський соціолог Зигмунд Бауман розглядає мережеве суспільство вже не як нову соціальну реальність, у якій комунікація стає ключовим ресурсом влади, а як чинник плинної сучасності, без участі якого розвиток будь-якого елементу демократичного суспільства є неможливим. Професор Університету Південної Каліфорнії Генрі Дженкінс акцентує увагу на феномені партисипативної культури, що змінює традиційні ролі виробників і споживачів інформації.

У дослідженнях сучасних українських науковців акцент зміщується на трансформацію журналістики в умовах кризових і посткризових суспільств. Зокрема, Віктор Дяченко обґрунтовує актуальність формування гібридної моделі конструктивної журналістики, яка поєднує інформування з орієнтацією на вирішення соціальних проблем. Подібний підхід перегукується з позицією доцента Одеського національного університету імені І. Мечникова Ангеліни Житнікової, яка розглядає журналістику як інструмент соціальних змін у межах партисипативної демократії.

Водночас низка дослідників звертає увагу на ризики імітаційної демократії. Професор Київського національного університету імені Т. Шевченка Ігор Петренко визначає її як форму політичного управління, яка відтворює демократичні процедури без їхнього реального змісту, що безпосередньо впливає на функціональність медій. У цьому контексті доцент Донецького національного університету імені Василя Стуса Лілія Нікітенко наголошує на необхідності забезпечення повної та достовірної інформації як передумови ефективного участі громадян.

Таким чином, сучасний науковий дискурс засвідчує поступовий перехід від класичної моделі об'єктивної журналістики до інтерактивних, діалогічних і ціннісно орієнтованих практик, які відповідають викликам трансформації демократичних систем і розвитку мережевого суспільства.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні взаємозв'язку між моделями демократії (представницькою, партисипативною та деліберативною) та нормативною роллю журналістики,

а також у пошуку нової етичної парадигми медій у сучасному демократичному середовищі.

Об'єкт дослідження – моделі демократії як соціально-політичні системи та їхній комунікаційний вимір.

Предмет дослідження – нормативна роль журналістики та трансформація її етичних і функціональних характеристик у межах різних моделей демократії (представницької, партисипативної, деліберативної) – зокрема, в умовах кризи об'єктивізму та становлення дискурсивної журналістики.

Завдання дослідження: проаналізувати особливості представницької, партисипативної та деліберативної демократії; визначити роль журналістики в кожній із цих моделей; окреслити проблеми об'єктивістської парадигми; обґрунтувати необхідність переходу до дискурсивної журналістики; сформулювати підходи до нової етики медій.

Методи дослідження: порівняльний аналіз (для зіставлення моделей демократії), системний підхід (для розгляду журналістики як складника соціальних комунікацій), аналіз наукових джерел, теоретичне узагальнення для формування висновків щодо трансформації журналістських практик.

Виклад основного матеріалу. Оскільки роль громадянської спільноти тлумачиться доволі вузько, *представницька* модель демократії сприймає участь громадськості як нетлінну токівільську «тиранію більшості» [12, с. 194], стимульовану менталітетом народу. Ключові країни вільного світу – від США (в період до президентства пана Трампа, звісно) до Німеччини, від Норвегії до Чехії – характеризуються такими рамцями демократії, які найважливішою роллю традиційних форм журналістики вважають звичайну, вже класичну передачу інформації як взаємного посередника між елітами та громадянами. Тобто, журналістика мала б надавати неупереджені та фактичні інформаційні послуги, щоби аудиторія могла приймати раціональні суспільно значущі рішення, а також повинна забезпечувати еліти інформаційною основою для вирішення соціальних питань, які слугують політичним підґрунтям демократично обраної влади. В цих межах медії не мали б пропонувати аудиторіям власних суджень чи оцінок, але повинні прагнути бути люстерком, яке чесно відображає реальність такою, якою вона є, здійснюючи при цьому поширення контенту відповідно до принципів нейтральності та пропорційності. Тому в рамках цієї моделі демократії медії визначаються як «об'єктивний посередник», який виконує роль моніторингу політичних еліт,

надаючи базову інформацію про те, чи належним чином функціонує соціально-політична система.

Але коли мова заходить про модель *партисипативної* демократії, стає зрозумілим, що демократія – це насамперед політична рівність. Класичні приклади проявів партисипативної демократії – Швейцарія, Канада і Бразилія. Волелюбні нації заслужили на те, аби провадити власну суверенність в рамках саме партисипативної демократії як такої, де рівень участі населення в процесах управління країною є максимально високим. Лілія Нікітенко вважає, що «в умовах партисипативної демократії вкрай важливою для ухвалення належних публічних рішень є повна і правдива публічна інформація, яку необхідно зробити доступною для всіх» [8, с. 44]. Отже, ця модель демократії має на меті охопити якомога більше людей, включаючи як активних суб'єктів громадянського суспільства, так і «мовчазну більшість», але суспільство повинно мати можливість активно висловлювати свою думку.

У моделі партисипативної демократії основна роль медій полягає у стимулюванні суспільного інтересу до актуальних проблем. Медії мотивують суспільство, вони надають аудиторії можливість висловлюватися та брати активну участь у політичних діях. На відміну від встановлення порядку денного «згори донизу», притаманного представницькій моделі, модель партисипативної демократії визначає градацію актуальності власних дискурсів «знизу догори», що віддзеркалює світоглядну реальність більшості членів суспільства, які не є ані елітами, ані експертами. У цьому процесі медії стають такими учасниками демократичних процесів, які активно виконують конкретні завдання і можуть займати чітку світоглядну, ідеологічну позицію. Саме тому в межах партисипативної демократії об'єктивізм, який мав би підтримувати дистанцію від сутності проблеми, ставиться під сумнів, а інтервенціонізм, який тісно пов'язаний з демократією та глибоко залучений до вирішення проблем, заохочується. Ангеліна Житнікова влучно підмічає, що журналістика в моделі партисипативної демократії спрямована «на вирішення соціальних проблем, в ідеалі соціального прогресу, практику звітності, орієнтованості на надії, високий інтервенціонізм та позиціонування журналіста як “агента змін”, а не спостерігача» [4, с. 64].

Партисипативну демократію можна вважати моделлю, яка найкраще відповідає таким комунікаційним ідеалам, які виникли з обмежень ліберальної представницької моделі функціонування

медій. В Україні, де реалізація прямої демократії, яка максимізує участь населення, є складною через війну, партисипативну демократію обговорюють як альтернативну демократичну систему – зокрема, і в частині функціонування медій. Однак демократія без посередництва має невід’ємну вразливість як соціальний інститут, оскільки немає суб’єкта, який би постійно притягував до політичної відповідальності. Тому постає питання функціональної можливості такої моделі, яка розширює демократичну участь суспільства, зберігаючи при цьому цінності свобод.

Функціонування моделі оспівуваної Юргеном Габермасом **деліберативної** демократії дозволяє громадянам не просто брати участь у вчасних виборах, але й конкретизувати свої симпатії в рамках публічного дискурсу, який вільно відбувається в громадянському суспільстві. Найбільш яскравим прикладом застосування принципів деліберативної демократії є Північна Ірландія, де функціонують Громадянські асамблеї, куди випадково відбираються звичайні громадяни для обговорення проблем, що хвилюють суспільство. Доцент Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II Маріана Марусинець взагалі вважає, що створення такої асамблеї в рамках деліберативної демократії створило остаточні передумови для розв’язання північноірландської проблеми «за допомогою створення системи взаємодії на трьох рівнях: британсько-ірландському (Британсько-ірландська міжурядова Конференція), внутрішньоострівному (Рада міністрів Північ-Південь), міжгромадському (Асамблея Північної Ірландії)» [7, с. 119]. За подібних умов медійний супровід проблем є широким за спектром наративів і включає журналістські подачі протилежних поглядів в межах одного видання, що є свідченням яскравого представлення не тільки свободи слова, але й свободи медій.

До класичного *географічного прикладу* проявів деліберативної демократії в Північній Ірландії додається взірць *героїчного наративу* – Україна, де певним чином хаотичні прояви елементів деліберативної демократії в часи війни перетворюються на системну модель врядування – а надто на місцевому рівні. Аспірант Луганського національного університету імені Т. Шевченка Олександр Лялюк, твердячи про перспективність деліберативної демократії власне для функціонування публічних контентів, пише: «Деліберативна демократія – форма політичної організації, що ґрунтується на публічних дискусіях, обґрунтуванні рішень і взаємній повазі до позицій інших

учасників. Саме в деліберативному процесі критичне мислення набуває соціального виміру, стаючи інструментом суспільного діалогу, довіри та об’єднання навколо спільного блага» [6, с. 92]. Утім, медійна проблема полягає в тому, що тотальність вільного обговорення будь-якого аспекту суспільного життя як основи адміністративного прийняття рішень не є демократичною автономією. Функціональність медій як носіїв ідей для прийняття владою рішень може бути виправданою не через агрегацію заздалегідь визначених індивідуальних уподобань (йдеться про тривалу і, зізнаюсь, марну дискусію щодо рівня підпорядкування контентів медій запитам і очікуванням конкретних аудиторій), а лише через публічне обговорення.

Деліберативна демократія вимагає від комунікаційної практики ґрунтовного комунікаційного фону для раціональних обговорень суспільних проблем, і у цьому процесі медії слугують важливим засобом формування такого громадського обговорення. Йдеться про ініціювання, підтримку та координацію публічного медійного дискурсу, спрямованого на виявлення соціальних проблем та розробку рішень. Медії не лише стають певними комунікаційними майданчиками з подачею різноманітних точок зору для узгодження вимог суб’єктів громадянського суспільства, але й надають певного емоційного імпульсу для забезпечення рефлексійних можливостей аудиторії в межах дискусії. Медії, отже, виступають неупередженим учасником дискусій, не більше, ніж дискусійним майданчиком для забезпечення рівноправних можливостей для усіх, хто бере участь в обговореннях. Саме тому функціональність медій за такої моделі визначається, за професором Криворізького державного університету Людмилою Білоконенко, як «врівноважене вираження в межах раціонального дискурсу» [2, с. 5].

Заступник завідувача відділом Секретаріату Кабінету Міністрів України Тетяна Андрійчук вважає, що подальший розвиток деліберативної демократії в Україні варто «розглядати у двох напрямках: вдосконалення вже наявних механізмів через посилення їх елементами деліберативної та вивчення, адаптації і впровадження додаткових механізмів. До останніх віднесено, насамперед, деліберативні діалоги, впровадження яких може спростити те, що в Україні вже накопичений певний досвід проведення діалогових заходів та публічних консультацій з діалоговим підходом» [1, с. 8].

Слушна думка, адже розвиток деліберативної демократії, а не збільшення якоїсь розмитої участі

медій в політичних чи соціальних процесах, призведе до вдосконалення медійної практики в Україні. Йдеться про те, що проблеми не вирішуються лише збільшенням медійної участі в цих процесах. Партисипативна медійна політика зосереджується виключно на відображенні в медіях безпосередньої волі громадськості без розуміння і спроможності сформувати не фрагментарну, а сталу, аналітичну комунікацію – отже, існує ризик того, що така медійна практика суперечитиме інтересам громадськості. Деліберативна демократія прагне формувати через медіі продумані уподобання та покращувати якість прийняття державних рішень через рефлексію, яка свідомо протиставляє власну точку зору протилежним точкам зору. Такий механізм деліберативної демократії може слугувати відповідним засобом контролю ірраціональної участі медій в суспільно-політичному дискурсі, зумовленої емоціями аудиторного невдоволення. Деліберативна демократія може слугувати компромісом між лібералізмом та консерватизмом; її можна вважати найкращою альтернативою, на яку можна посперитися в часи *не Української* війни. Адже, якщо завданням демократії сьогодні є збалансоване возз'єднання лібералізму та демократії через медійне обговорення проблем, то і журналістика також має бути реструктуризованою – щоби активно відображати елементи, необхідні для деліберативної демократії, та зосереджуватися на максимізації сильних сторін двох цінностей: лібералізму та демократії.

Саме тому йдеться про пошук нової журналістської етики. І у контексті таких пошуків варто звернути увагу на два організаційні чинники функціонування соціальних комунікацій.

Чинник перший – криза об'єктивізму.

В основі традиційної журналістської етики лежить об'єктивізм – переконання, що факти та думки можна суворо розділити і, більше того, їх необхідно обов'язково розрізняти. Мені вже доводилось висловлювати сумнів щодо коректності феномену «об'єктивної» журналістики [13, с. 65–70] – і той факт, що етика об'єктивності була визнана вищою за будь-яку іншу етику чи метод регулювання журналістської практики утвердився як авторитетний ідеал, аж ніяк не пов'язаний з тим фактом, що сучасна журналістика все-таки була задумана в політичному середовищі ліберальної моделі представницької демократії та розвивалася в оптимізованому для неї напрямку. Оскільки між представницькими елітами та суверенними громадянами існував розрив, могла сформуватись нормативна модель жур-

налістики, в якій незалежні журналісти, які представляють комунікаційні структури, автономні від держави, діють як посередники між ними для збору та надання точної інформації з питань суспільного значення.

Виникнення та розвиток об'єктивізму відбулися в рамках проекту вдосконалення журналістського професіоналізму. Об'єктивність почала використовуватися як домінуючий ідеал, що слугує засобом гарантування якості інформації та легітимізації знань з метою дрейфування журналістики від інших інформаційних каналів, забезпечення виключних повноважень журналістів як професіоналів. При цьому процес професіоналізації передбачав монополізацію контролю над новинами. Журналісти доклали зусиль, щоби блокувати зовнішнє втручання і встановити певні авторські межі, стверджуючи, що лише вони, журналісти, володіючи високою професійною майстерністю, можуть монополізувати повноваження щодо виробництва інформації, необхідної для функціонування демократії. Аргументи щодо того, що реалізація об'єктивності можлива лише для журналістів як професіоналів, які набули інституціоналізованої ексклюзивності залишатися незалежними від власних цінностей через освіту та навчання і які забезпечили колективну незалежність, відокремивши себе від інтересів аудиторії, набрали обертів.

Не можна не погодитись з думкою професора Львівського національного університету імені І. Франка Ігоря Павлука, який вважає, що «об'єктивізм передбачає свідоме ігнорування психофілософських, ідеологічних догм та всякого роду забобонів. Сформульовані питання породжують, провокують цілий корпус дискусійних, полемічних, науково-публіцистичних думок, ідей, коментарів і фактів» [9, с. 36]. Професіоналізм журналіста, заснований на етиці об'єктивності, був історичним проектом, здійснюваним відповідно до ліберальної представницької моделі, яка вимагала від журналістики здатності передавати точні факти з нейтральної точки зору.

Однак такий професіоналізм незабаром натрапив на значні виклики через свою закритість: в журналістиці постійно стикалися дві суперечливі нормативні ідеології, які регулюють процес виробництва новин. Йдеться про, по-перше, невід'ємну напругу між наданням точної і чесною інформації, по-друге, демократичне виробництво інформації через відкриту участь суспільства. У цьому контексті не існує абсолютної норми, здатної визначити перевагу між двома ідеологіями; кожна просто має свою власну доречність у різ-

них контекстних середовищах. Так, в односторонньому комунікаційному середовищі, зосередженому на медіях, зусилля щодо встановлення меж, засновані на ідеології професіоналізму, були відносно успішними до того часу, коли розвиток цифрових технологій розпалив напругу між двома згаданими ідеологіями. Саме тому нові практики, засновані на YouTube, в соціальних мережах та на інших нежурналістських комунікаційних майданчиках, ґрунтуються на ідеології участі громадян та відкидають об'єктивізм незалежно від того, чи є ці майданчики прогресивними чи консервативними, та, базуючись на інтервенціонізмі, виступають майданчиком для вільного висловлювання думок. З'являються моделі поведінки, за яких автори активно виконують роль «агента змін», а не «об'єктивного та нейтрального комунікатора». Про це пишуть українські дослідники Світлана Літинська з Національного університету біоресурсів і природокористування України, Вадим Герасимович з Маріупольського державного університету та Мирослав Герасимович з Київського національного університету імені Т. Шевченка, підкреслюючи: «Будучи наділеною мультимедійними особливостями, цифровізація змінює роль журналіста в його взаєминах з аудиторією та потребує формування нової стратегії фахової компетентності» [5, с. 238].

Усі перераховані обставини ставлять під сумнів загальноприйнятій, стереотипний статус журналістики; адже, зіткнувшись із дилемою поляризації, журналістика повинна вирішити нормативний глухий кут, що виникає внаслідок зіткнення двох безкомпромисних ідеологій. Чим більше журналістика наполягає на штучному встановленні меж, водночас чіпляючись за існуючий професіоналізм, який освячує етику об'єктивності, тим глибшою ставатиме недовіра до журналістики, а таку недовіру зафіксував Інститут довіри (даруйте за тавтологію) Данієля Едельмана зі штаб-квартирою в Нью-Йорку і яку переповідає Forbes [11].

Чинник другий – становлення дискурсивної журналістики.

Дискурсивна журналістика розглядає контекст – процес узгодження соціальних значень – як ключову роль медійної практики в демократичній спільноті. Дискурсивна журналістика, ґрунтуючись на критичному погляді на об'єктивну журналістику, стверджує, що медіі повинні враховувати інтереси спільнот, стимулюючи суспільний діалог з питань спільного інтересу. Для дискурсивної журналістики інформація стала надлишковою через об'єктивістську журналістику, яка розглядає

медіі як канал для інформації та зосереджується виключно на її передачі, натомість впроваджує брак підтримки комунікації та забезпечення взаємодії між автором та аудиторією. Дискурсивна журналістика стверджує, що новини не слід визначати як продукт, що постачається об'єктивно, новини необхідно переосмислити як соціальний процес, який обговорює значення на основі реляцій.

Якщо журналістиці тих часів, коли вона виконувала публічні функції, передаючи об'єктивні факти, надавалася виняткова цінність як компенсації за виконання цих публічних функцій, то в демократичну епоху, де участь є активною, журналістика повинна сприяти демократії через процеси діалогу, які набули більшого значення, ніж раніше. З позицією «ми надали інформацію, тож громадяни самі розбираються», журналістиці більше нелегко довіряти чи визнавати її як інституцію більшої ціннісної ваги порівняно з іншими комунікаційними каналами. Як вже зазначалось, деліберативна демократія є альтернативою, яка компенсує ризики моделі партисипативної демократії та, конкретизуючи неоднозначну загальну волю народу в можливих рішеннях, долає обмеження «об'єктивної» журналістики.

Однак дискурсивна журналістика не формується та не підтримується спонтанно. Демократична природа дискурсу не створює автоматично демократичних норм журналістики – навпаки, демократичні інститути та норми сприяють діалогу, який є корисним для демократії. Деліберативна демократія потребує залучення таких інституційних механізмів, які слугують каналами для участі громадян у демократичних процесах; однак сучасна представницька демократія, заснована на різноманітних уподобаннях громадськості, недостатньо оснащена такими механізмами. Саме тому дискурсивна журналістика є терміново необхідною – але якщо цінність суспільного діалогу буде піднесена до ключового елемента журналістської практики, то що саме повинні змінити медіі?

Перш за все, йдеться про радикальний перегляд журналістських «стандартів» та рекомендацій щодо репортажного начала подачі контенту (я вже писав про цю проблему [14]). Хоча ці кодекси та рекомендації не мають негайної обов'язкової сили, вони все ж слугують символічними еталоном оцінки журналістського контенту та підставою для зовнішньої критики, тим самим маючи довгостроковий вплив. Чинні вимоги щодо «стандартів» журналістики зосереджені на абстрактному описі рекомендацій, пов'язаних з процесом збору та надання журналістами фактичної інфор-

мації, – таких як об'єктивність, справедливість, баланс. В епоху дискурсивної журналістики ці рекомендації мають бути переглянуті із корекцією щодо тих елементів журналістської творчості, які впливають зі взаємин з аудиторією. Йдеться не тільки про потребу враховувати чинники правдивості фактів і незалежності журналіста – існує потреба активно відображати прозорість та взаємність журналістської творчості.

Утім, підкреслення важливості дискурсивної журналістики не означає, що цінність об'єктивності, яка була домінуючим «стандартом» журналістики, має бути відкинута абсолютно. Хоча вона переживає кризу через все більшу невідповідність демократичній журналістиці, *етика* об'єктивності не збанкрутувала. Від *етики* об'єктивності не можна відмовитися; попри критику щодо її використання як засобу відтворення виключності домінуючих ідеологій, *етика* об'єктивності необхідна для журналістики, щоби вирізнити себе від інших комунікаційних каналів, які конкурують на інформаційному ринку, та зміцнити довіру аудиторії.

Крім того, відмова від *етики* об'єктивності може ще більше поглибити кризу демократії через поширення неправдивої та маніпульованої інформації; тому необхідною є демократична журналістика, заснована на прагматичній об'єктивності. Водночас журналісти повинні вийти за рамці фактоорієнтованої, нейтральної, об'єктивістської журналістики та стати прихильниками демократії в журналістиці, яка ґрунтується на можливостях вільної інтерпретації та підтримує *етику* об'єктивності, одночасно реалізуючи «журналістику поза фактами» через активні ціннісні судження журналістів медій.

Висновки. Основним критерієм у пошуку нової етичної парадигми для журналістики є максимізація функцій журналістики як «раціонального дискурсу», який формує громадську думку шляхом раціонального обговорення проблем, як того вимагає модель деліберативної демократії, прийнята після відмови від ліберальної представницької моделі та моделі партисипативної демократії, про що згадувалось раніше. Існують певні умови, які визначають сутність практики медій деліберативної демократичної представленості. До них належать: правдиве, точне відтворення реалій, яке уможливорює рівність умов для подальших авторських інтерпретацій подій як необхідний чинник подачі альтернативних думок; суттєвий баланс між конкуруючими аргументами; різноманітність точок зору; професійна сумлін-

ність та серйозність авторів при журналістській подачі власних аргументів.

Той ступінь правдивості фактажу, якого зазначені вище умови належним чином досягнули, відрізняє професійне обговорення в медіях від безладного пустослів'я в нежурналістських каналах комунікації. Для того, щоби викликати таке професійне обговорення, яке відповідає цим критеріям, і потрібна дискурсивна журналістика, яка повинна, перш за все, прагнути створювати умови, які сприяють дискусіям на основі точного, правдивого відтворення фактів. За умов функціонування дискурсивної журналістики модель подачі та обговорення проблеми не нехтує важливістю фактичної інформації, враховуючи, що аудиторії потрібна міцна фактична основа для розуміння дискусії. У сучасному хаотичному комунікаційному просторі неможливо зрозуміти, хто провадить правду, адже виникають ситуації, коли важливішим критерієм для визначення істини слугують *думки*, а не *факти*; а тому є ще одна важлива роль медій, яку вони повинні виконувати для обговорення проблеми: розробка редакціями та авторами технології подачі матеріалів таким чином, щоби в публічну сферу всебічно увійшли різноманітні думки, серйозна оцінка подій, пропозиції якісних аспектів аргументації, рішуче ставлення до виконання норм журналістської етики, – все це і є логічним та чесним процесом демократичної дискурсивної журналістики.

Отже, в контексті дискурсивної журналістики нормативність журналістики зазнає суттєвого переосмислення: вона більше не обмежується дотриманням формальних «стандартів» (об'єктивності, балансу, нейтральності), а трансформується у вимогу забезпечення якісного публічного дискурсу. Йдеться про здатність медій не лише передавати факти, але й створювати умови для аргументованого та раціонального обговорення суспільно значущих проблем. У такій парадигмі нормативність полягає у відповідальності журналістики за модерацію комунікаційного простору, підтримку різноманіття точок зору, сприяння взаєморозумінню та формуванню обґрунтованих суспільних рішень. Водночас це передбачає збереження таких базових принципів правдивості, які виступають фундаментом довіри, без якого дискурс втрачає свою демократичну цінність. Таким чином, нормативна роль журналістики в умовах дискурсивної моделі полягає у поєднанні *професійної* відповідальності *професійного* журналіста за якість інформації з активною участю у формуванні простору публічного розумного діалогу.

Щодо перспектив наукового аналізу проблеми взаємозв'язку моделі демократії із функціональністю медій, то цікаво дослідити, як відбуваються процеси активного виконання журналістикою ролі посередника у формуванні публічного обговорення проблем за участю позажурналістського середовища. Можливо, за таких умов етичні принципи журналістики можуть сприйматися пред-

ставниками нежурналістського кластера авторів як надмірний тягар – однак ігнорування етики лише прискорить цементування ефективності професійної журналістики. Так само корисними для визначення співвідношення взаємозалежностей демократичних моделей і медійних практик може стати аналіз редакційних принципів як окремих медій, так і медійних груп.

Список літератури:

1. Андрійчук Тетяна. Посилення механізмів деліберативної демократії для належного врядування в Україні. Політичні інститути та процеси. Випуск 2. 2022. С. 8, с. 7–13.
2. Білоконенко Л. Авторська позиція в академічному тексті та парадокс присутності автора. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2025. № 24. С. 5–11.
3. Дяченко А. Теоретичні основи конструктивної журналістики: аналіз ключових концепцій та моделей». Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 36 (75) № 5. 2025. Частина 2. С. 201–207.
4. Житнікова А. Комунікаційний потенціал журналістики рішень в Україні. Діалог : медіастудії. Випуск 28. 2022. С. 60–67.
5. Літинська С., Герасимович В., Герасимович М. Журналістика в епоху цифровізації: трансформація форматів і стилів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 36 (75). № 5. 2025. Частина 2. С. 238–244.
6. Лялюк О. Деліберативна демократія як механізм розвитку критичного мислення та суспільної консолідації. Критичне мислення як чинник національної єдності та безпеки. Збірник наукових праць. Лубни. ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». С. 92–96.
7. Марусинець М. Роль дипломатії Республіки Ірландія у врегулюванні конфлікту в Північній Ірландії та її трансформація в умовах викликів брекзиту. Регіональні студії. № 39. 2024. С. 114–123.
8. Нікітенко Л. Загрози реалізації ідеї партисипативної демократії. Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. Січень 2025. С. 42–51.
9. Павлюк І. Публіцистичні інтонації Тараса Шевченка в творчості Василя Симоненка». Євген Гуцало і доба. Збірник наукових праць. Випуск 8. Вінниця. ТОВ «Твори». 2023. С. 35–46. С. 35–46.
10. Петренко І. Сутність та причини виникнення імітаційної демократії. The 3rd International scientific and practical conference “Modern problems of science, education and society” (May 22–24, 2023). SPC “Sciconf. com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2023. С. 997–1003.
11. Самусенко Юрій. Глобальна криза довіри. Бізнесу у світі довіряють більше, ніж урядам та медіа. Але очікують від нього лідерства у розв'язанні суспільних проблем. Висновки зі звіту Інституту довіри Едельмана. URL: <https://forbes.ua/svit/naybilshiy-riven-doviri-otrimuyut-biznesi-ale-vid-nikh-chekayut-vtruchan-u-suspilni-problemi-komu-doviryayut-menshe-i-chomu-forbes-perekazue-zvit-institutu-doviri-edelmana-26012025-26598>.
12. Токвіль Алексіс де. Про демократію в Америці. Київ. Видавничий дім «Всесвіт». 1999. 590 с.
13. Фінклер Ю. До проблеми постмодерного телебачення та сюжету про гуску, яка вкусила професора Вільяма Генрі Хенка-молодшого. Держава та регіони. Соціальні комунікації. № 2 (54). 2023. С. 65–70.
14. Фінклер Ю. Feature as The Future? Чи все ж репортажність? До проблеми хаотичності подачі контенту Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: журналістика. № 2 (10). 2025. С. 42–49.
15. Held D. (2006). Models of Democracy. Redwood City. Stanford University Press. 400 p.

Finkler Yu. BETWEEN IDLE TALK AND DIALOGUE: HOW DELIBERATIVE DEMOCRACY CHANGES THE RULES OF JOURNALISM

The analysis of the relationship between models of democracy and the normative role of journalism in modern society is carried out. The evolution of representative, participatory and deliberative models of democracy is considered, attention is focused on the specifics of the functioning of the media in each of these models. It is substantiated that within representative democracy, journalism traditionally performs the role of an “objective mediator” between political elites and citizens, focusing on the standards of neutrality, accuracy and balance. At the same time, in the participatory model, the importance of active audience participation increases, which transforms journalism into a tool for mobilizing society and stimulating civic activity.

Particular attention is paid to deliberative democracy as a model that involves the formation of public discourse through rational discussion of socially significant problems. In this context, the media become not only a channel for transmitting information, but also a platform for organizing public dialogue, coordinating positions and developing joint decisions. It is proven that it is the deliberative model of democracy that creates the prerequisites for the formation of a new ethical paradigm of journalism, based on the combination of the principles of the ethics of objectivity with the need for interpretation and audience involvement in communication processes.

The crisis of the traditional ethics of objective, caused by the development of digital technologies and the emergence of new forms of communication, is also analyzed. It is shown that the growth of the role of social networks and the participation of citizens in the production of content contributes to the transformation of journalism from an institutionally closed professional activity into an open communicative practice. In this regard, the need to transition to discursive journalism, which involves active promotion of public discussion, taking into account the interests of various social groups and creating conditions for rational dialogue, is substantiated.

The conclusion is made that modern journalism should combine the functions of informing, interpreting and organizing discourse, ensuring a balance between professional standards and the requirements of democratic development. Prospects for further research are related to the analysis of the mechanisms of integration of discursive journalism into media practice and its impact on the quality of public administration.

Keywords: *deliberative democracy, discursive journalism, ethics, objectivity, participatory democracy, representative democracy.*

Дата першого надходження статті до видання: 14.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026